

Sygn. akt II UK 683/15

POSTANOWIENIE

Dnia 25 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z wniosku P. G.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych II Oddział w P.
o podleganie ubezpieczeniu społecznemu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 25 października 2016 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 29 kwietnia 2015 r. oddalił apelacje P. G. i P. G. od wyroku Sądu Okręgowego z 3 czerwca 2014 r., który oddalił ich odwołania od decyzji pozwanego z 27 listopada 2013 r., stwierdzającej, że P. G. nie podlegała obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym od 5 czerwca 2013 r., gdyż umowa o pracę z P. G. została zawarta dla pozorów i była nieważna. Sąd Okręgowy stwierdził, że odwołująca się nie wykonywała obowiązków pracowniczych z umowy o pracę. Przedłożone dokumenty zostały sporządzone na użytek postępowania. Umowa została zawarta dla pozorów, wyłącznie w celu uzyskania ubezpieczenia. Odwołująca się była w ciąży i strony zmierzały do sprzecznego z prawem objęcia jej ubezpieczeniem społecznym i wypłaty świadczeń z tego tytułu. Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu oddalenia apelacji potwierdził, że brak jest dowodów świadczących o tym, że wnioskodawczyni wykonywała osobiście oznaczoną przedmiotowo i

mającą społeczno-gospodarcze przeznaczenie pracę, w wyznaczonym do tego miejscu i pod kierownictwem pracodawcy. Złożone dowody nie stanowią miarodajnych dowodów potwierdzających faktyczne świadczenie pracy. Strony złożyły oświadczenia woli o zawarciu umowy o pracę jedynie dla pozorów i nigdy postanowień umowy nie zrealizowały.

W skardze kasacyjnej skarżąca zarzuciła naruszenie art. 13 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 83 k.c. w związku z art. 6 k.c., polegające na niewłaściwym przyjęciu, że nie podlega ubezpieczeniom od 5 czerwca 2013 r., tj. od rozpoczęcia wykonywania pracy, a zawarta umowa o pracę miała charakter pozorny, podczas gdy z okoliczności sprawy i załączonej dokumentacji, w tym akt pracowniczych wynikają twierdzenia przeciwne, w szczególności, że faktycznie wykonywała pracę oraz należycie wywiązywała się z obowiązków pracowniczych, za co otrzymywała umówione wynagrodzenie.

We wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania wskazano na podstawie przedsądu z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. zaznaczając, że skarga jest oczywiście uzasadniona z uwagi na naruszenie prawa materialnego. Skarżąca zwróciła uwagę na art. 13 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i na art. 83 k.c. Podkreśliła, że zgodnie z wiążącym stanowiskiem judykatury nie można przyjąć pozorności umowy o pracę w sytuacji, gdy pracownik rzeczywiście wykonywał swoje obowiązki pracownicze, a pracodawca świadczoną pracę przyjął. Wbrew stanowisku Sądu pierwszej i drugiej instancji tak było w sytuacji skarżącej, która po podpisaniu 5 czerwca 2013 r. umowy o pracę przystąpiła do realizacji obowiązków pracowniczych. Skarżąca swoją obecność w pracy potwierdzała złożeniem podpisu na kartach pracy. Wykonywanie obowiązków pracowniczych potwierdzają również znajdujące się w aktach sprawy dokumenty, w tym przygotowane w ramach obowiązków służbowych karty pacjentów oraz rachunki za wykonane usługi fizjoterapeutyczne. Za pracę skarżąca otrzymywała należne wynagrodzenie w umówionej kwocie 1.900 zł. Organ rentowy nie kwestionował zgłoszenia skarżącej do ubezpieczenia pracowniczego oraz pobierał z tego tytułu należne składki. Stanowisko pozwanego uległo zmianie dopiero po zgłoszeniu przez odwołującą niezdolności do pracy w związku z ciążą.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie wykazuje, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona i dlatego nie został uwzględniony.

Skarżąca poprzestaje na zarzutach naruszenia prawa materialnego (również w podstawie kasacyjnej) co oznacza, że w ocenie podstawy przedsądu wiążą ustalenia stanu faktycznego na których oparto zaskarżony wyrok. Przepis art. 398¹³ § 2 k.p.c. ma zastosowanie na etapie przedsądu w ocenie podstawy z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c., gdyż w przeciwnym razie zachodziłby dysonans między etapem przedsądu i późniejszym rozpoznaniem podstawy kasacyjnej z ograniczeniem wynikającym z art. 398¹³ § 2 k.p.c. i art. 398³ § 3 k.p. Granice ustaleń stanu faktycznego stanowi więc postępowanie przed sądem powszechnym. Oznacza to, że tracą na znaczeniu zarzuty podstawy przedsądu, gdyż inne są ustalenia faktyczne w sprawie. Sądy oparły rozstrzygnięcie na ustaleniu, że praca nie była wykonywana i to decydowało w sprawie. Jeżeli praca nie jest wykonywana, to nie ma realizacji zobowiązania i nie ma stosunku pracy. Samo zawarcie umowy i stworzenie dokumentacji zatrudnienia oraz zgłoszenie do ubezpieczenia nie jest wystarczające. ZUS zakwestionował zgodność z prawem zgłoszenia do ubezpieczenia i Sądy ustaliły brak relacji właściwej dla pracowniczego zatrudnienia. Traci więc na znaczeniu odwołanie się do „wiążącego stanowiska judykatury” (w uzasadnieniu skargi wskazano między innymi na wyrok Sądu Najwyższego z 15 lutego 2007 r., I UK 269/06), gdyż orzecznictwo wcale nie poprzestaje na kwestiach formalnych związanych z zawarciem umowy i sporządzeniem dokumentacji, lecz wymaga faktycznej (rzeczywistej) pracy, odpowiadającej pracowniczemu zatrudnieniu. Samo oświadczenie woli nie wystarcza, bo nie chodzi o zobowiązanie cywilne, w którym znaczenie ma tylko oświadczenie woli, lecz o realne świadczenie zatrudnienia. Czyli umowa o pracę musi się łączyć z realną pracą. Wykluczone jest instrumentalne stosowanie prawa. Nie przesądzają więc cywilistyczne konstrukcje samych oświadczeń woli, bo stosunek pracy jako zobowiązanie ma swoje odrębności. Jeżeli praca jest wykonywana to, przy braku zamiaru obejścia prawa, nie ma podstaw do kwestionowania zatrudniania. W tej sprawie nie ustalono wykonywania zatrudnienia. Niezasadnie skarżąca odwołuje się do judykatury, bo

jeśli przytoczy się tylko niektóre orzeczenia, to potwierdza się zasadność rozstrzygnięcia Sądów w tej sprawie.

Jedynie tytułem przykładu należałoby przytoczyć co następuje. Wobec ustalenia niewykonywania pracy nie można przyjąć, że doszło do naruszenia art. 83 § 1 k.c. Podstawą ubezpieczenia społecznego jest rzeczywiste zatrudnienie, a nie sama umowa o pracę (art. 22 k.p., art. 6 ust. 1 pkt 1 i art. 13 pkt 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych). Chodzi o rozbieżność wynikającą z podpisania umowy o pracę i faktycznego jej nierealizowania. Umowa o pracę nie jest czynnością wyłącznie kauzalną, gdyż w zatrudnieniu pracowniczym chodzi o wykonywanie pracy. Brak pracy podważa umowę o pracę. Formalna strona umowy, nawet połączona ze zgłoszeniem do ubezpieczenia społecznego, nie stanowi podstawy takiego ubezpieczenia. Względ na poszanowanie woli stron nie może przeważać nad eliminowaniem czynności prawnych nieważnych, w tym przypadku w skutkach nie tylko w zakresie podstawowej realizacji zatrudnienia, lecz i zgodnie z ustalonym celem tej nieważnej umowy w zakresie ubezpieczenia społecznego. Pozorność z art. 83 § 1 k.c. koliduje bezpośrednio z wolnością umów, gdyż ta ostatnia wyklucza oświadczenie złożone świadomie dla pozorów drugiej stronie, która zna taki charakter oświadczenia i na to się zgadza. Pozorność umowy o pracę składa się z oświadczeń woli wadliwych, ze względu na zakładaną fikcyjność umowy. Pozorność umowy jest okolicznością faktyczną i jako taka podlega ustaleniu przez sądy powszechne. Ważne jest zwrócenie uwagi, że ustalenie treści oświadczenia woli jako należące do warstwy faktycznej sprawy, jest wiążące (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). W ramach podstawy kasacyjnej, ustalenie to nie podlega kontroli kasacyjnej w jakimkolwiek aspekcie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 23 stycznia 1997 r., I CKN 51/96, OSNC nr 6-7, poz. 179; z 10 września 1999 r., II UKN 7/99, OSNP 2000 nr 23, poz. 865). Ustalenie treści, a także wad oświadczenia woli (pozorności) jest ustaleniem faktycznym i nie podlega kontroli kasacyjnej (wyrok Sądu Najwyższego z 6 listopada 1996 r., II UKN 9/96, OSNP 1997 nr 11, poz. 201). Konsekwentnie związanie ustaleniami faktycznymi (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) obejmuje również cel zawartego pozornego porozumienia. Sądy stwierdziły, że chodziło o uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Ocena ta nie była dowolna, zważała na szereg okoliczności i elementów samej

umowy, które nie bezpodstawnie zostały zakwestionowane przez pozwanego (wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2010 r., II UK 149/09).

Zawarcie umowy o pracę i zgłoszenie wynikającego z niej zatrudnienia organowi ubezpieczeń społecznych nie powodują powstania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego, jeżeli z okoliczności (nie wyłączając domniemania faktycznego - art. 231 k.p.c.) wynika, że praca nie była świadczona oraz że ustalone warunki wynagradzania za pracę nie odpowiadały zatrudnieniu, ale zostały uzgodnione w celu uzyskania nieproporcjonalnych świadczeń z ubezpieczenia społecznego (wyrok Sądu Najwyższego z 4 października 2007 r., I UK 116/07).

Osoba zgłaszająca się do ubezpieczenia musi wykazać istnienie stosunku prawnego, będącego na podstawie art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych tytułem ubezpieczenia. Gdy chodzi o ubezpieczenie pracownicze (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy), nawiązanie stosunku pracy wykazuje się umową o pracę, przy czym okoliczności zawarte w takiej umowie nie są dla organu rentowego wiążące. Przystąpienie do ubezpieczenia i opłacanie składki przez podmiot nienoszący cech „zatrudnionego pracownika” nie stanowi przesłanki objęcia ubezpieczeniem społecznym z mocy ustawy i stania się jego podmiotem. Istnienie stosunku pracy potwierdza zawarta umowa o pracę. Jeśli jednak „zawierając umowę o pracę na czas nieokreślony strony mają świadomość, iż wzajemne obowiązki wynikające ze stosunku pracy nie będą mogły być realizowane, to istnieją uzasadnione wątpliwości co do rzeczywistego celu i zamiaru stron nawiązujących ten stosunek prawny. Nie do przyjęcia jest bowiem taka sytuacja, w której osoba zainteresowana w uzyskaniu świadczeń z ubezpieczenia społecznego, z pomocą płatnika składek wytwarza dokumenty służące wyłącznie osiągnięciu tego celu”. Przy czym uiszczanie składek na ubezpieczenia przez stosunkowo krótki okres, a następnie korzystanie ze świadczeń może wskazywać, że celem zawarcia umowy o pracę jest uzyskanie prawa do świadczeń, co podważa skuteczność takiej umowy w zakresie objęcia ubezpieczeniami społecznymi. Może być także uznane za naruszenie zasady ekwiwalentności składki i świadczeń (wyrok Sądu Najwyższego z 19 lutego 2008 r., II UK 122/07).

O tym czy strony istotnie nawiązały stosunek pracy stanowiący tytuł ubezpieczeń społecznych nie decyduje samo formalne zawarcie umowy o pracę, wypłata wynagrodzenia, przystąpienie do ubezpieczenia i opłacenie składki, wystawienie świadectwa pracy, ale faktyczne i rzeczywiste realizowanie elementów charakterystycznych dla stosunku pracy, a wynikających z art. 22 § 1 k.p. Istotne więc jest, aby stosunek pracy zrealizował się przez wykonywanie zatrudnienia o cechach pracowniczych. Okoliczności wynikające z formalnie zawartej umowy o pracę lub ugody pozasądowej nie są wiążące w postępowaniu o ustalenie podlegania obowiązkowi pracowniczego ubezpieczenia społecznego (wyrok Sądu Najwyższego z 24 lutego 2010 r., II UK 204/09).

Umowa o pracę jest zawarta dla pozorów, a przez to nie stanowi tytułu do objęcia ubezpieczeniami społecznymi, jeżeli przy składaniu oświadczeń woli obie strony (...) z góry zakładają, że nie będą realizowały swoich praw i obowiązków wypełniających treść stosunku pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 21 maja 2010 r., I UK 43/10).

Umowa o pracę nie jest czynnością wyłącznie kauzalną, gdyż w zatrudnieniu pracowniczym chodzi o wykonywanie pracy. Brak pracy podważa umowę o pracę. Formalna strona, nawet połączona ze zgłoszeniem do ubezpieczenia społecznego, nie stanowi podstawy takiego ubezpieczenia. Tylko rzeczywiste zatrudnienie, a nie sama umowa o pracę stanowi podstawę pracowniczego ubezpieczenia społecznego. Zawarcie umowy o pracę bez zamiaru faktycznego wykonywania pracy wskazuje na pozorność takiej czynności (wyrok z 24 sierpnia 2010 r., I UK 74/10).

Ocena podstawy przedsądu i wskazane przykłady orzecznictwa uzasadniają stwierdzenie, że skarga kasacyjna nie jest oczywiście uzasadniona.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398⁹ § 2 k.p.c.).